

**Academia Română
Institutul de Istorie „George Barițiu”
Cluj-Napoca**

**Biserica Greco-Catolică din Banat. 1945-1965
Rezumat**

**Coordonator :
Dr. Lucian NASTASĂ-KOVÁCS
Cercetător științific principal I**

**Doctorand:
Sergiu SOICA**

2012

Rezumat

Cuvinte Cheie:

Biserica Greco-Catolică, Preot, Memorii, Banat, Comunism, Penitenciare, Clandestinitate.

Despre istoria Bisericii Greco-Catolice din Transilvania s-au scris lucrări bine documentate, însă pentru zona Banatului și Episcopia Greco-Catolică de Lugoj, din perioada regimului comunist, acestea sunt mult mai puține.

În perioada anilor 1945-1965 Biserica Greco-Catolică din Banat instituțional era organizată într-o Episcopie cu sediul la Lugoj, două vicariate (Timișoara și Hațeg) și opt protopopiate. Episcopia Greco-Catolică de Lugoj avea structurile bisericești (vicariate, protopopiate, parohii) în județele: Alba (parțial), Arad (parțial), Caraș-Severin, Hunedoara și Timiș-Torontal. Județele care nu sunt cuprinse în zona Banatului cum ar fi Arad sau Hunedoara din Transilvania, au fost incluse în această lucrare pentru că se aflau sub jurisdicția episcopiei de Lugoj.

Prin instalarea din 6 martie 1945 a guvernului Groza, a început planul pentru desființarea Bisericii Greco-Catolice. Acest scenariu, pentru prima dată, s-a produs în Ucraina, în cadrul unui „sinod” care s-a desfășurat în 8-10 martie 1946 la Lwow, în care s-a hotărât să fie „primiți” greco-catolici ucraineni în Biserica Ortodoxă. În anul 1948 scenariul aplicat în Ucraina s-a transferat în România.

Presiunile regimului comunist au devenit mai dure, din anul 1947, când guvernul Groza a cenzurat sau a interzis publicațiile Bisericii Greco-Catolice, începându-se arestări masive în rândul preoților sub pretextul că au susținut „partidele reacționare”, în special PNȚ. Învățământul confesional a fost grav afectat, acest fapt fiind stipulat în art. 27 al Constituției din 1948. Decretul-Lege nr. 175, din 3 august 1948, stipula reorganizarea învățământului, astfel încât toate școlile confesionale sau particulare au devenit școli de stat. Decretul nr. 176 din 1948 a prevăzut trecerea în proprietatea statului a bunurilor bisericilor, congregațiilor, comunităților sau particularilor, care fuseseră folosite pentru funcționarea instituțiilor de învățământ. Denunțarea Concordatului, încheiat între România și Sfântul Scaun, în 12 iunie 1929, s-a produs prin Decretul nr. 151 din 19 iulie 1948, aceasta fiind o altă măsură a guvernului comunist care a afectat Biserica Română Unită. O măsură legislativă care a afectat această Biserică a fost Legea Cultelor din 4 august 1948, care în art. 40 stipula: „nici un cult religios nu poate întreține legături cu persoane sau instituții din afara teritoriului țării, fără acordul oficial al Guvernului”. Astfel, pentru a comunica cu Sfântul Scaun, Biserica Greco-Catolică din România trebuia să aibă acordul Prim-ministrului Petru Groza, Ministrului

Cultelor, Stanciu Stoian și Ministrului de Externe, Ana Pauker. În această lege a mai fost prevăzut că o Episcopie să poată funcționa avea nevoie de 750.000 de credincioși, ceea ce a însemnat că în Biserica Greco-Catolică puteau fi doar două Episcopii, deoarece în anul 1948, conform Anuarului Pontifical erau 1.600.857 credincioși. Legea și-a făcut efectul în septembrie 1948 când Episcopii Ioan Bălan, Alexandru Rusu și Valeriu Traian Frențiu au fost pensionați, iar Episcopul Ioan Suciu nu a mai fost recunoscut de regimul comunist. Lunile octombrie-decembrie ale anului 1948 au avut semnificații importante pentru această Biserică. În orașul Cluj-Napoca, la 1 octombrie, s-a format un pseudo-sinod (precum cel din Ucraina), compus din 37 de clerici greco-catolici care au semnat adeziunea de trecere la Biserica Ortodoxă Română. A doua zi, la 2 octombrie 1948, Episcopul Iuliu Hossu a excomunicat preoții participanți la acest sinod. În acest context, la sfârșitul lunii octombrie 1948 Episcopii și elitele Bisericii Greco-Catolice au fost arestate, astfel că după aceste arestări a urmat scoaterea în afara legii a Bisericii Greco-Catolice, prin Decretul nr. 358 din 1 decembrie 1948.

În acel moment (din anul 1948), Biserica Greco-Catolică avea 1.900 parohii și aproximativ 1.000 filii, cu 1.900 biserici, 1.835 preoți, 9 ordine călugărești, 28 de case, 424 călugări și călugărițe, 20 școli liceale pentru băieți cu 3.352 interniști, 14 licee de fete cu 2.800 interniste, 4 azile și orfelinate, 6 tipografii ce imprimau 20 de reviste săptămânale și lunare în aproximativ 250.000 de exemplare. Tot în această perioadă Biserica Greco-Catolică din Banat, conform Anuarului Pontifical din anul 1948, avea: 213 biserici (din care 22 erau capele), 235 parohii, 208 preoți, 19 seminariști, 127.763 credincioși. Astfel s-a ajuns ca un an mai târziu, din anul 1949, să se interzică menționarea în actele de stare civilă a confesiunii greco-catolice.

Urmare a Decretului de desființare a Bisericii Greco-Catolice 62 clerici greco-catolici (29.80%) din cei 208 preoți ai Episcopiei Greco-Catolice de Lugoj au devenit preoți ai Bisericii Ortodoxe, 146 preoți (în proporție de 70,19%), au protestat împotriva trecerii la Biserica Ortodoxă, 40 de preoți au ajuns în penitenciarele comuniste (deci 19%), iar 106 preoți s-au opus „unificării religioase” (adică 50,96%).

Majoritatea studiilor referitoare la persoanele Bisericii Greco-Catolice din detenție, în perioada comunistă din România, s-au axat asupra Episcopilor și elitelor acestei biserici. Sunt foarte puține studii despre preoții Bisericii Greco-Catolice care au fost în penitenciarele comuniste. Pe lângă Episcopii și preoții care au fost întemnițați, mai există numeroase persoane laice care s-au opus regimului comunist și au rezistat „unificării” religioase, prin diferite forme. Activitatea preoților bănățeni identificați, ai Episcopiei de Lugoj, care nu au acceptat „revenirea” în Biserica Ortodoxă, în perioada regimului comunist din România, pe

lângă cei ce erau închiși în penitenciare, după anul 1948, a devenit grea deoarece nu s-au putut angaja ușor și erau urmăriți fie de Securitate, fie de Împuterniciții din Departamentul Cultelor. Observăm din rapoartele Împuterniciților, întocmite în anii '50, referitoare la „consolidarea unificării” că existau preoți demisionați, „nereveniți” sau „fără ocupație”. Preoții „fără ocupație” trăiau din veniturile familiei și din ce primeau de la credincioși. De ajutor extern nu au putut beneficia toți preoții. Conform acestor rapoarte, aceștia, erau considerați „ostili” deoarece au oficiat servicii religioase „clandestine”. Preoții care s-au angajat, majoritatea au fost funcționari (28 preoți), la diferite Cooperative, Combinate, GAC și altele iar unii preoți s-au angajat în învățământ.

În această perioadă anilor 1945-1965 au fost identificați 40 de preoți greco-catolici din Banat care au trecut prin închisorile comuniste. Acești clerici au avut punct de pornire Penitenciarul Timișoara și cel din Lugoj. De aici au fost tranzitați spre alte închisori și lagăre de muncă: Penitenciarul de maximă siguranță Sighet, Gherla, Oradea, Dej, Aiud dar și coloniile de muncă din Balta Brăilei și Canalul Dunăre-Marea Neagră și altele.

Acești preoți împreună cu Episcopii lor au sperat în schimbarea situației de clandestinitate a Bisericii Greco-Catolice. Episcopii au trimis memoriile statului comunist și guvernului în care solicitau anularea decretului nr. 358 din 1948 și restabilirea cultului greco-catolic.

Ideea fundamentală a acestor memorii a episcopatului greco-catolic era redobândirea libertății de manifestare a Bisericii Greco-Catolice, readucând de asemenea în prim plan două probleme stringente: funcția socială a Bisericii și îndreptarea României spre vestul Europei. Memoriile au fost trimise aproape în exclusivitate Guvernului și Președinției Consiliului de Miniștrii și Consiliului de Stat. Chiar și laicii acestei Biserici s-au făcut remarcați, prin memoriile adresate Guvernului. Aceste memorii, sau petiții, erau considerate de către Securitate și Împuterniciții Departamentului Cultelor drept „agitații”. O încurajare a laicilor a pornit de la episcopii greco-catolici, rămași în viață. În anul 1955 episcopii au fost transferați de la penitenciarul din Sighet, în domiciliu obligatoriu la Mănăstirea Curtea de Argeș. De aici, ierarhii au trimis Guvernului memoriile în care cereau repunerea în drepturi a Bisericii Greco-Catolice. Aceste memorii nu au ajuns numai la autoritățile statului comunist, ele fiind transmise și credincioșilor. Memoriile laicilor se bazau, în majoritatea cazurilor pe Constituția Țării. Laicii, prin aceste petiții, au cerut repunerea în drepturi a Bisericii și eliberarea episcopilor din închisorile comuniste.

Cuprins

1. Introducere.....	9
1.1. Istoriografia temei.....	14
2. Biserica Greco-Catolică din Banat în perioada 1945 – 1948.....	18
2.1. Cadrul istoric.....	18
2.2. Cadrul legislativ.....	20
2.2.1. Constituția României.....	20
2.3. Organizarea ierarhică.....	21
2.3.1. Capitlul Diecezei Lugojului.....	24
2.4. Organizarea sinodală.....	26
2.4.1. Sinoade eparhiale – diecezane.....	26
2.4.2. Sinoadele protopopești.....	28
2.4.3. Sinoadele electorale.....	32
2.5. Organizarea laică, monastică și clericală.....	33
2.5.1. Asociații laice și clericale.....	33
2.6. Clerul Bisericii Greco-Catolice din Banat.....	42
2.6.1. Ordine și Congregații călugărești.....	44
a). Ordinul Bazilitan.....	44
b). Asumpționiștii.....	45
c). Societatea lui Isus (Iezuiții).....	45
2.7. Biserica Greco-Catolică și viața publică.....	45
2.7.1. Biserica în centrul agoriei.....	46
2.7.2. Pelerinaje ale Bisericii Greco-Catolice din Banat.....	46
2.7.3. Fonduri și Fundații greco-catolice bănățene.....	51
2.8. Învățământul Greco-Catolic din Banat.....	52
2.8.1. Învățământul primar.....	53
2.8.2. Învățământul secundar.....	54
2.8.3. Institute teologice.....	55
2.9. Publicații ale Bisericii Greco-Catolice din Banat între 1945 – 1948.....	57
2.9.1. Lucrări publicate în perioada 1945 –1948.....	57
2.9.2. Periodice.....	58
2.10. Arta bisericească – arhitectura, pictura și muzica.....	62
2.11. Sfântul Scaun și Biserica Greco-Catolică din Banat.....	64
2.12. Legislația Episcopiei Greco-Catolice de Lugoj.....	69

2.12.1. Conciliile Provinciale.....	69
2.12.2. Codex Iuris Canonici și Biserica Greco-Catolică.....	70
2.12.3. Dreptul canonic al bisericilor catolice orientale.....	71
3. Biserica Greco-Catolică din Banat în anul 1948.....	75
3.1. Structura Episcopiei Greco-Catolice de Lugoj.....	76
3.1.1. Structura Episcopiei de Lugoj până în 28 octombrie 1948.....	77
3.1.2. Preoții Episcopiei de Lugoj în anul 1948.....	78
3.2. Activitatea administrativă a Episcopiei de Lugoj.....	85
3.3. Politică și confesiune în România, 1945 – 1965.....	89
3.4. Regimul comunist și Biserica Greco-Catolică.....	96
3.5. Premisele interzicerii Bisericii și situația Episcopiei de Lugoj.....	103
3.5.1. Catedrala din Lugoj.....	111
3.6. Pregătirea interzicerii Bisericii Greco – Catolice.....	112
3.6.1. Denunțarea unilaterală a Concordatului cu Sfântul Scaun.....	115
3.6.2. Legile din 1948 pentru reforma învățământului.....	120
3.6.2.1. Naționalizarea școlilor confesionale.....	121
3.6.2.2. Protestul Episcopilor împotriva legii învățământului.....	124
3.6.3. Legea pentru regimul cultelor.....	127
3.7. Interzicerea Bisericii Greco-Catolice (octombrie – decembrie 1948).....	131
3.7.1. Pregătirea Adunării de la Cluj.....	132
3.7.2. Adunarea de la Cluj (1 octombrie).....	134
3.7.3. „Serbarea” de la Alba-Iulia.....	140
3.7.4. Arestarea și întemnițarea episcopilor uniți.....	142
3.7.5. Decretul 358 din 1 decembrie 1948.....	144
4. Biserica Greco-Catolică din Banat 1948 – 1965.....	145
4.1. Nunțiatura Apostolică și Biserica Greco-Catolică.....	145
4.2. Manifestări publice de credință.....	146
4.3. Memoriile episcopului Ioan Ploscaru adresate Guvernului.....	149
4.3.1. Alte memorii.....	150
4.4. „Consolidarea unirii”.....	152
4.5. Încercări de reconciliere între România comunistă și Sfântul Scaun.....	160

5. Elite ale Bisericii Greco-Catolice din Banat, 1945-1965.....165

5.1. Episcopul Dr. Ioan Bălan.....	178
5.2. Episcopul Ioan Ploscaru.....	210
5.3. Prepozitul Capitular Nicolae Brînzeu.....	235
5.4. Canonicul Iosif Vezoc.....	257
5.5. Canonicul Teodor Vostinaru.....	260
5.6. Canonicul Ștefan Bălan.....	262
5.7. Preotul Dumitru Sălăgean – Vicar General.....	263
5.8. Preotul Vasile Tiut – Vicar General.....	264
5.9. Dr. Iuliu Rațiu – Vicar foraneu al Timișoarei.....	266
5.10. Preotul Vasile Borda – Vicar General.....	281
5.11. Emil Puni – Vicar General și provincial iezuit.....	284
5.12. Protopopul Ioan Cîpu.....	287
5.13. Protopopul Valer Paveloniu.....	288
5.14. Protopopul Onorific Teodor Miclea.....	289
5.15. Protopopul Onorific Victor Cupcea.....	290
5.16. Preotul Dumitru Neda.....	291
5.17. Preotul Petru Pecican.....	292
5.18. Preotul Silvășan Trandafir.....	297
5.19. Preotul Nicolae Armean.....	299
5.20. Preotul Ioan Socol.....	300
5.21. Preotul Ioan Bele.....	301
5.22. Preotul Ștefan Daniel Berinde.....	302
5.23. Preotul Alexandru Crișan.....	304
5.24. Preotul Ioan Crișan.....	304
5.25. Preotul Vasile Albu.....	305
5.26. Preotul Dimitrie Răsădeanu.....	306
5.27. Preotul Enea Patachi.....	307
5.28. Preotul Alexandru Nistor.....	308
5.29. Preotul Grigore Delia.....	309
5.30. Preotul Florea Deheleanu.....	310
5.31. Preotul Axente Ganga.....	311
5.32. Preotul dr. Petru Suci.....	312
5.33. Preotul Ioan Crașovan.....	312
5.34. Preotul Corneliu Zasloți.....	313
5.35. Preotul Virgil Pușcașiu.....	314
5.36. Preotul Valer Boeriu.....	315
5.37. Preotul Aurel Șandru.....	316
5.38. Preotul Gheorghe Surdu.....	318
5.39. Traian Ghelner – fiu de preot.....	319
5.40. Toma Ioan – credincios greco-catolic.....	320

6. Detenția Comunistă – Itinerariul elitelor Bisericii Greco-Catolice din Banat în timpul regimului comunist.....	322
6.1. Mănăstirea Neamț.....	325
6.2. Mănăstirea Dragoslavele.....	326
6.3. Mănăstirea Căldărușani.....	327
6.4. Penitenciarele Timișoara și Lugoj – începutul detenției comuniste pentru preoții greco-catolici din Banat.....	329
6.5. Penitenciarul Jilava.....	331
6.6. Penitenciarul Gherla.....	334
6.7. Sighet, închisoarea elitelor românești.....	336
6.7.1. Viața la Sighet: regimul alimentar.....	340
6.7.2. Regimul sanitar.....	342
6.7.3. Tratamentele aplicate deținuților.....	344
6.7.4. Presiuni ale autorităților comuniste asupra preoților greco-catolici de la Sighet.....	349
6.8. Preoți în lagărele de muncă comuniste.....	353
6.8.1. Coloniile de muncă din Balta Brăilei.....	355
6.8.2. Canalul Dunăre-Marea Neagră.....	357
7. Alte forme de rezistență a Preoților Bisericii Greco-Catolice din Banat.....	360
7.1. Preoți demisionați sau „nereveniți” ai Episcopiei de Lugoj.....	361
8. Laicii Bisericii Greco-Catolice din Banat 1945-1965.....	385
9. Concluzii.....	392
10. Anexe.....	401
10.1. Date cronologice – Biserica Greco-Catolică din Banat perioada 1945-1965....	401
10.2. Semnificația unor termeni ai Bisericii Greco-Catolice și din dosarele Securității.....	416
10.3. Anexe Documentare.....	423
11. Bibliografie.....	470
12. Indici de nume.....	491
13. Indici de localități.....	496

Detenția episcopilor, preoților și a elitelor greco-catolice în închisorile comuniste, dar și a preoților care au protestat față de împotriva regimului comunist, și care nu au ajuns în penitenciare sau lagăre de muncă, precum și memoriile Bisericii Greco-Catolice dovedesc nu doar supraviețuirea, ci mai ales vitalitatea Bisericii clandestine. Opinia oficială a Statului Român a tratat triumfal „unificarea religioasă”, lăsând impresia că procesul este ireversibil și că el s-a consumat în profunzime. Or, imaginea unei Bisericii care după 250 de ani de existență era perfect integrată în structurile instituționale ale confesiunii majoritare, dar și în spiritualitatea ei, trebuie să fie neîntârziat amendată. Aceste cercetări dovedesc vitalitatea Bisericii Greco-Catolice care, în condiții de reprimare și supraveghere continue, și-a continuat misiunea asigurându-și supraviețuirea.